

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «СПАСІННЯ» У НОВОМУ ЗАВІТІ

У статті аналізуються текстові засоби формування концепту «спасіння» у Новому Завіті. Проведене дослідження дає можливість з'ясувати смислове наповнення цього біблійного поняття.

Ключові слова: Новий Завіт, концепт, текстові смисли.

Біблія – це слово Боже, звернене до людей. Прошло понад двадцять століть читання, вивчення і дослідження найбільш шанованої книги. Кожне покоління людей має свій «біблійний поклик», тобто читає та аналізує Божественну книгу, використовуючи ті особливості релігійного і культурного життя, які складають відмінність і своєрідне багатство кожної епохи.

Філологічний аспект вивчення Біблії важливий, на нашу думку, перш за все з огляду на можливість за допомогою лінгвістичних методів реконструювати текст Святого Письма для висвітлення основних ідей та смислів, які лежать в його основі і можуть бути з нього виведені. Про важливість таких досліджень пише і відомий теолог Леон Морріс: «Без сумніву, ми повинні зробити чесну спробу відшукати той смисл, який автори (Нового Завіту – Л.Ш.) вкладали у свої тексти... У своїй книзі я всіляко прагну розкрити той смисл, який мали на увазі новозавітні автори, і це не академічна вправа, а необхідна умова для розуміння того, що ж значать для нас твори авторів Нового Завіту сьогодні» [2, 6].

Аналіз текстових смислів Нового Завіту, фактично, підтексту цього твору здійснюється способом концептуалізації досліджуваного тексту. Слово «концепт» почало активно використовуватися в лінгвістичній літературі з початку 90-х років. Необхідність створення нового терміна, в семантиці якого зливалися б денотація і конотація, знання про світ і суб'єкт, який його пізнає, пояснюється в тому числі й потребами когнітології, зокрема, когнітивної лінгвістики, яка зосереджує увагу на співвіднесенні лінгвістичних даних із психологічними.

У мовознавчій літературі концепт розглядається як сукупність його «зовнішньої», категоріальної віднесеності та внутрішньої, смислової структури, яка має строгу логічну організацію. Основною тенденцією до еволюції концептології був поступовий відхід від трактування концепту як строго індивідуальної, суб'єктивної форми схоплення смислу в бік все більшого загострення функціональної сторони концепту як певної універсальної, інтерсуб'єктивної форми зберігання і трансляції загальнокультурної інформації, яка функціонує на фоні інших подібних форм.

Більшість дослідників трактують концепт як «багатовимірне ідеалізоване формотворення» [4, 16], однак єдності думок стосовно числа семантичних параметрів, за якими може вестися його вивчення, у концептологів немає: сюди включається як понятійний, так і образний, ціннісний, поведінковий, етимологічний і культурний «виміри» [4, 18-19; 6, 41; 1, 10], із яких майже кожний може мати пріоритетний статус у дослідженні.

У нашій статті основним дослідницьким засобом виступає поняття концептуальної моделі, введене І. П. Михальчуком, яке розуміється як спосіб експлікації семантичної структури концепту. «Моделювання концепту включає, таким чином, визначення базових елементів його семантики, а також виявлення сукупності стійких зв'язків між ними» [5, 29]. В основі концепту лежить вихідна, прототипна модель основного значення слова (тобто інваріант усіх значень слова). Таким чином дослідження концептів передбачає аналіз тих фрагментів тексту і тих фразеологізмів, які так чи інакше пов'язані з ними з метою виявлення їхнього змісту. Це дозволяє визначити коло активно використовуваних лексем, пов'язаних з концептом. В інваріантній моделі концепт представляється як межа узагальнення (інваріант) плану змісту мовних одиниць, які покривають певну семантичну область [3, 63]. Логічним завершенням такого підходу є співвіднесення концепту з планом вираження всієї сукупності різномірних синімічних (лексичних, фразеологічних, афористичних та ін.) засобів, які описують його в тексті. Тобто в кінцевому результаті концепт співвіднесений з планом вираження лексико-семантичної парадигми. Внутрішній же зміст концепту в результаті такого аналізу – це свого роду сукупність текстових смислів, куди входить значима для його комунікативної реалізації текстова інформація.

Отже, оскільки у вигляді системи концептів представлені світогляд, світобачення, структурування певної картини світу, застосування методу концептуального аналізу дозволяє створити картину представлення структур організації смислів Святого Письма. Таке дослідження

дозволяє проникнути у підтекст і виявити ті смислові постулати, які декларуються через ці текстові структури.

Одним із основних понять Біблії є спасіння. Слова *спасіння* (*Спаситель, спасати, спасатися, спасений* та ін.) вживаються в тексті 152 рази. Тобто поняття спасіння є ключовим, домінуючим, яке характеризується високим ступенем підключення до формування текстових смислів завдяки зв'язкам і відношенням повторюваного слова, а отже, є одним із провідних носіїв змісту, навколо якого формулюються основні ідеї. Це поняття формується численними текстовими масивами, які розкривають його значимість як для кожної окремої людини, так і для всього людства. Воно є настільки важливим, що одним із імен Ісуса Христа є Спаситель. А ім'я Ісус є грецькою формою єврейського імені Єшуа – скорочена форма від Єгошуа, що значить “Єгова є спасіння (спасає)”, або “Господь є спасіння (спасає)”.

Дослідження цього концепту передбачає його текстову аспектацію, тобто з'ясування і фіксацію його найбільш значимих складників, які виводять його концептуальну схему, що демонструє набір його основних сутнісних ознак.

Дослідження концепту «спасіння» у нашій роботі передбачає аналіз тих фрагментів, які пов'язані з ним з метою з'ясування змістового наповнення цього ключового поняття. При дослідженні цього слова були виділені основні семантичні паралелі, які характеризують його напрями осмислення у Новому Завіті.

Такий аналіз продемонстрував, що слово «спасіння» в тексті зустрічається найчастіше у фрагментах, які констатують, що спасіння людини є прерогативою Бога, Ісуса Христа, що засвідчують такі контексти: *Бо сьогодні в Давидовім місті народився для вас Спаситель, Який є Христос Господь* (Лук. 2. 11); *Бо це добре й приємне Спасителеві нашому Богові, що хоче, щоб усі люди спаслися, і прийшли до пізнання правди* (1 Тим. 2. 3); *А коли з'явилась благодать та людинолюбство Спасителя, нашого Бога, Він нас спас не з діл праведности, що ми їх учинили були, а з Своєї милости через купіль відродження й оновлення Духом Святим, Якого Він щедро вилив на нас через Христа Ісуса, Спасителя нашого, щоб ми виправдалися Його благодаттю, і стали спадкоємцями за надією на вічне життя* (Тит. 3. 5); *Бо Син Людський прийшов не губить душі людські, а спасати!* (Лук. 9. 56); *Бо Бог не послав Свого Сина на світ, щоб Він світ засудив, але щоб через Нього світ спасся* (Іван. 3. 17); *За обітницею, із його насіння підняв Бог Ісуса, як спасіння Ізраїлеві, Бог нас не призначив на гнів, але щоб спасіння одержали Господом нашим Ісусом Христом* (1 Сол. 2. 9); *Через це переносу я все ради вибраних, щоб і вони доступили спасіння, що в Христі Ісусі, зо славою вічною* (2 Тим. 2. 10); *Тому може Він завжди й спасати тих, хто через Нього до Бога приходять, бо Він завжди живий, щоб за них заступитись* (Євр. 7. 25). [7]

Загальне найменування акту спасіння, яке дають наведені контексти, можна сформулювати так: Ісус Христос (Бог, Син Божий) є Спасителем людей (спасає людей). Далі воно конкретизується в Новому Завіті через ряд фреймів, які виявляють, від чого спасає Ісус Христос і завдяки чому це спасіння здійснюється. Текст демонструє сфери подальшого семантичного розгортання цього концепту, його об'єктивізацію різними мовними засобами.

Смислове наповнення досліджуваного концепту здійснюється перш за все завдяки функціонуванню лексико-семантичної групи, яка об'єднує мовні засоби на позначення гріха. Таке смислове наповнення поняття «спасіння» мотивується різними формами вираження. Найчастіше при цьому зустрічається слова *гріх, грішний*. Наприклад: *Коли ж він те подумав, ось з'явивсь йому Ангол Господній у сні, промовляючи: Йосипе, сину Давидів, не бійся прийняти Марію, дружину свою, бо зачате в ній то від Духа Святого. І вона вродить Сина, ти ж даси Йому йменна Ісус, бо спасе Він людей Своїх від їхніх гріхів* (Матв. 1. 20-21); *Він рід спасіння підніс нам у домі Давида, Свого слуги, щоб народу Його дати пізнати спасіння у відпущенні їхніх гріхів* (Лук. 1. 69); *Його Бог підвищив Своєю правицею на Начальника й Спаса, щоб дати Ізраїлеві покаяння і прощення гріхів* (Дії. 5:31); *Вірне це слово, і гідне всякого прийняття, що Христос Ісус прийшов у світ спасти грішних, із яких перший то я* (2 Сол. 4. 15); *І як людям призначено вмерти один раз, потім же суд, так і Христос один раз був у жертву принесений, щоб понести гріхи багатьох, і не в справі гріха другий раз з'явитися тим, хто чекає Його на спасіння* (Євр. 9. 27, 28).

Концептуальна лінія «Ісус Христос спасає від гріхів» представлена в тексті Нового Завіту не тільки через використання лексеми *гріх* та інших елементів цього дериваційного гнізда, а також через застосування синонімічних конструкцій, які вводять у досліджувану концептосферу такі компоненти, як *безбожність, беззаконство, нечистість, загинуле* та ін., які стали текстотвірними для формування зазначеного фрейму. Наприклад: *Прийде з Сіону Спаситель, і відверне*

безбожність від Якова, і це заповіт їм від Мене, коли відійму гріхи їхні! (Рим. 11.26); Бо з'явилася Божя благодать, що **спасає** всіх людей, і навчає нас, щоб ми, відцуравшись безбожності та світських пожадливістей, жили помірковано та праведно, і побожно в теперішнім віці, і чекали блаженної надії та з'явлення слави великого Бога й Спаси нашого Христа Ісуса, що Самого Себе дав за нас, щоб нас визволити від усякого **беззаконства** та очистити Собі людей вибраних, у добрих ділах запопадливих (Тит.2. 11-14); Син бо Людський прийшов, щоб **спастити загинуле** (Матв.18. 11); Бо коли хто втече від **нечистості** світу через пізнання Господа й **Спасителя** Ісуса Христа, а потому знов заплутуються ними та перемагаються, то останнє буває для них гірше першого (2 Петр. 2. 20); ...і так увесь Ізраїль **спасеться**, як написано: Прийде з Сіону **Спаситель**, і відверне **безбожність** від Якова, і це заповіт їм від Мене, коли відійму гріхи їхні! (Рим. 11. 26).

Смислове наповнення досліджуваного концепту об'єктивується також словами на позначення того, для чого здійснюється Боже спасіння: щоб людина потрапила до Божого (Небесного) Царства, мала вічне життя: *Ісус же сказав Своім учням: Поправді кажу вам, що багатому трудно ввійти в Царство Небесне. Іще вам кажу: Верблюдові легше пройти через голчине вушко, ніж багатому в Боже Царство ввійти! Як учні ж Його це зачули, здивувалися дуже й сказали: Хто ж тоді може **спастися**? А Ісус позирнув і сказав їм: Неможливе це людям, та можливе все Богові (Матв.19:23-26); Верблюдові легше пройти через голчине вушко, ніж багатому в **Боже** Царство ввійти! А вони здивувалися дуже, і казали один до одного: Хто ж тоді може **спастися**? Ісус же поглянув на них і промовив: Неможливе це людям, а не Богові. Бо для Бога можливе все!(Мар.10. 25-27); А коли з'явилась благодать та людинолюбство **Спасителя**, нашого Бога, Він нас **спас** не з діл праведності, що ми їх учинили були, а з Своєї милості через купіль відродження й оновлення Духом Святим, Якого Він щедро вилив на нас через Христа Ісуса, **Спасителя** нашого,⁷ щоб ми виправдалися Його благодаттю, і стали спадкоємцями за надією **на вічне життя** (Тит. 3. 7); Тому, браття, тим більше дбайте чинити міцним своє покликання та вибрання, бо, роблячи так, ви ніколи не спіткнетесь. Бо щедро відкриється вам вхід **до вічного Царства** Господа нашого й **Спасителя** Ісуса Христа (2 Пет. 1. 11).*

Таким чином для формування смислового простору концепту «спасіння» концептуально значимими виявилися контекстуальні синоніми Нового Завіту – слова на позначення Небесного Царства і вічного життя. Завдяки включенню їх у вербалізацію поняття спасіння формується фрейм «спасіння здійснюється для того, щоб людина потрапила до Божого Царства (мала вічне життя)».

Аналіз тексту Нового Завіту демонструє, що ще один фрейм концептуалізованої сфери «спасіння» експлікується колом компонентів на позначення віри, яка є обов'язковою передумовою спасіння людини: *Хто **увірує** й охриститься, буде **спасений**, а хто не повірує засуджений буде (Мар.16. 16); А котрі край дороги, це ті, хто слухає, але потім приходить диявол, і забирає слово з їхнього серця, щоб не **ввірували** й не **спаслися** вони (Лук.8. 12); І вивів їх звідти й спитав: Добродію! Що треба робити мені, щоб **спастися**? (Дії.16. 30); А вони відказали: **Віруй** в Господа Ісуса, і **будеш спасений** ти сам та твій дім; Бо кожен, хто покличе Господнє Ім'я, буде **спасений** (Дії.16. 31); Бо **спасені** ви благодаттю через **віру**, а це не від вас, то дар Божий, не від діл, щоб ніхто не хвалився (Еф.2. 4-9); Та ми **віруємо**, що **спасемося** благодаттю Господа Ісуса так само, як і вони (Дії 15. 11). Як демонструють матеріали, цей понятійний вектор формується завдяки дериваційному гнізду слів *вірувати, ввірувати, віра, віруючі* та ін. Через активне функціонування цих слів до аналізованої концептосфери підключаються текстові пласти для формування такого фрейму: «спасіння людина отримує через віру».*

Концептосфера «спасіння» демонструє активний зв'язок із функціонуванням текстів, який містить лексему «благодать». Наприклад: *Бог же, багатий на милосердя, через Свою превелику любов, що нею Він нас полюбив, і нас, що мертві були через прогріхи, оживив разом із Христом, **спасені** ви **благодаттю** (Ефес. 2. 4-5); Бо **спасені** ви **благодаттю** через віру, а це не від вас, то дар Божий, не від діл, щоб ніхто не хвалився (Еф.2. 8-9); Бо з'явилася Божя **благодать**, що **спасає** всіх людей, і навчає нас, щоб ми, відцуравшись безбожності та світських пожадливістей, жили помірковано та праведно, і побожно в теперішнім віці (Тит. 2. 11-12); Тож не соромся засвідчення Господа нашого, ні мене, Його в'язня, але страждай з Євангелією за силою Бога, що нас **спас** і покликав святим покликом, не за наші діла, але з волі Своєї та з **благодаті**, що нам дана в Христі Ісусі попереду вічних часів (2 Тим. 1. 8); Та ми **віруємо**, що **спасемося благодаттю** Господа Ісуса так само, як і вони (Дії.15. 7-11); Він нас **спас** не з діл праведності, що ми їх учинили*

були, а з Своєї милості через купіль відродження й оновлення Духом Святим, Якого Він щедро вилив на нас через Христа Ісуса, Спасителя нашого, щоб ми виправдалися Його **благодаттю**, і стали спадкоємцями за надією на вічне життя (Тит. 3. 5-7). Концептуальна картина, сформована названими конструктами, есплікується завдяки функціонуванню слова «благодать», яке служить для репрезентації фрейму: «спасіння отримуємо завдяки Божій благодаті».

Ще один аспект спасіння розкривається через використання контекстів із словом Євангеліє. Євангеліє в Посланні до ефесян назване Євангелієм спасіння. Тобто щоб спастися, люди повинні почути євангельську проповідь: *Бо я не соромлюсь **Євангелії**, бож вона сила Божя на **спасіння** кожному, хто вірує, перше ж юдеєві, а потім гелленові (Рим.1. 16); У Ньому й ви, як почули були слово істини, **Євангелію спасіння** свого, та в Нього й увірували, запечатані стали Святим Духом обітниці (Еф.1. 13); А ми завжди повинні дякувати Богові за вас, улюблені Господом браття, що Бог вибрав вас спочатку на **спасіння** освяченням Духа та вірою в правду, до чого покликав Він вас через нашу **Євангелію**, щоб отримати славу Господа нашого Ісуса Христа (2 Сол. 2. 13); Звіщаю ж вам, браття, **Євангелію**, яку я вам благовістив, і яку прийняли ви, в якій і стоїте, Якою й **спасаетесь**, коли пам'ятаєте, яким словом я благовістив вам, якщо тільки ви ввірували не наосліп (1 Кор. 15. 1)*. Аналіз цього фрейму демонструє, що його об'єктивація здійснюється через функціонування в тексті слова Євангеліє. Характер понятійного представлення концепту закономірно знайшов відображення в складовій, вираженій словами, які продемонстрували семантичний зв'язок із ним у тексті. Таким чином у число репрезентантів концептосфери на позначення спасіння увійшли такі слова, як *слово, проповідь, говорити, Писання, проповідуватися* та ін. Ці слова пов'язані зі словом Євангеліє семами на позначення мовлення, говоріння. Таким чином вони виступають синонімічними заміниками цього слова в тексті Нового Завіту. Наприклад: *Бо Христос не послав мене, щоб хрестити, а звіщати Євангелію, і то не в мудрості слова, щоб безсилим не став хрест Христа. Бо ж **слово про хреста** тим, що гинуть, то глупота, а для нас, що **спасаємось**, Сила Божя! (1 Кор.1. 17-18); Через те ж, що світ мудрістю не зрозумів Бога в мудрості Божій, то Богові вгодно було **спастися** віруючих через дурість **проповіді**. Бо й юдеї жадають ознак, і греки пошукують мудрости, а ми проповідуємо Христа розп'ятого, для юдеїв згіршення, а для греків безумство, а для самих покликаних юдеїв та греків Христа, Божу силу та Божю мудрість! (1 Кор.1. 21-24); Вони забороняють нам **говорити** поганам, щоб **спаслися**, щоб тим доповняти їм завжди провини свої. Але Божий гнів їх спіткає вкінці! (1 Сол. 2. 16); І ти знаєш з дитинства **Писання святе**, що може зробити тебе мудрим на **спасіння** вірою в Христа Ісуса (2 Тим.3. 15); Тому то відкиньте всіляку нечисть та залишок злоби, і прийміть із лагідністю всіяне **слово**, що може **спастися** ваші душі (Як.1:21)*. Таким чином дослідження об'єктивації концепту в ракурсі семантичного поля слова Євангеліє дає інформацію про концептуальні ознаки, які формують смислове наповнення концепту. Змістовий мінімум концепту «спасіння» виражається в такій пропозиційній установці: «Спасіння отримуємо через проповідь Євангелії».

Дослідження складових компонентів концепту «спасіння» в Новому Завіті демонструє, що в результаті його функціонування в тексті прослідковується його закріпленість за певними мовними засобами реалізації, сукупність яких складає план вираження відповідного лексико-семантичного поля, побудованого навколо ядра, представленого іменем концепту. Виявлення основних векторів його вербалізації дає інформацію про домінуючі лексеми, які з найбільшою частотністю актуалізуються в тексті Нового Завіту. Проведений аналіз дозволяє змалювати коло семантичних та асоціативних ознак, які утворюють динамічний конструкт – концептуальне утворення «спасіння»: *Ісус Христос спасає людей від гріхів для Божого царства вірою і благодаттю через проповідь Євангелії*. Когнітивний статус концепту новозавітного тексту зводиться до його ролі бути носієм і одночасно засобом передачі текстових смислів, носієм підтекстової інформації, формою її комплексного втілення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасик В.И. О категориях лингвокультурологии // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности. Волгоград, 2001.
2. Леон Моррис. Теология Нового Завета, Санкт-Петербург, СПб: Христианское общество «Библия для всех», 1995, 391 с.
3. Лукин В.А. Концепт истины и слово ИСТИНА в русском языке (Опыт концептуального анализа рационального и иррационального в языке) // ВЯ 1993. № 4. С. 63-86.
4. Ляпин С.Х. Концептология: к становлению подхода // Концепты. Вып. I, Архангельск, 1997. С.11-35

5. Михальчук И.П. Концептуальные модели в семантической реконструкции (индоевропейское понятие «закон») // ИАН СЛЯ. 1997. Т. 56, № 4.с.29-39/
6. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. М., Издательство Языки русской культуры, 1997, 824 с.
7. Цитати наводяться за текстом: Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької наново перекладена / Пер. І. Огієнка. - К., 1992. – 1255 с.

В статье анализируются текстовые средства формирования концепта «спасение» в Новом Завете. Проведенное исследование открывает возможность выяснить смысловое наполнение этого библейского понятия.

Ключевые слова: Новый Завет, концепт, текстовые смыслы.

The articles analyses the text means of forming the concept of salvation in the New Testament. The analysis facilitates better understanding of the essence of this biblical term.

Keywords: New Testament, concept, text meanings.